

РЕЦЕНЗІЇ

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА МОНОГРАФІЯ ПРО ГІРСЬКЕ СЕЛО

Офіцинський Р. Новоселиця у минулому і сьогодні (1371 – 2009 роки):
Історико-краєзнавча монографія. – Ужгород: Гражда, 2009. – 512 с.

У новій – історико-краєзнавчій – монографії доктора історичних наук, професора кафедри історії України Ужгородського національного університету Р.А. Офіцинського висвітлено минуле і сьогодення гірського українського села Новоселиця, що знаходиться в Тячівському районі Закарпатської області.

На щедрому історичному тлі, збагаченому подробицями, контамінаціями і порівняннями, скрупульозно простежуються соціальні, господарські, етнополітичні, освітні та культурно-мистецькі зміни в житті сільської громади з часу першої писемної згадки (1371) і до 2009 року.

З-під пера професора Р.А. Офіцинського вийшов солідний фоліант, дуже зручний для пересічного читача. Це монографічне дослідження унікальне і тим, що у його додатку факсимільним способом відтворено «Хроніку села Новоселиці» (363с.), складену греко-католицьким священником Стефаном Бендасом у 1932 – 1941 роках. Це дуже важливе історичне джерело.

Насамперед у полі зору рецензованої монографії перебувають природно-географічні умови, політико-правовий статус, обставини заснування безпосереднього об'єкта дослідження. Відтак аналізуються інші вагомні аспекти: політичні (локальний зріз революційних і військових подій, самоврядування, виборчих симпатій), соціальні (верстви населення – кріпаки, землевласники, підприємці, сімейні стосунки, охорона здоров'я тощо), економічні (традиційні заняття, промисли, колективізація), а також релігійні, освітні, національні, культурні.

Новоселиця, про яку веде мову професор Р.А. Офіцинський, постає в гармонійною переплетінні давнини і сьогодення. В історію Новоселиці вписані відомі імена. Серед них: герой Другої світової війни Іван Кубинець, художники Вацлав Фіала і Золтан Бакоңій, священник Стефан Бендас, поети Кость Вагилевич, Петро Мідянка, Петро Скунець, біолог Степан Стойко. Хтось із них у Новоселиці народився, виріс, працював тут чи був пов'язаний творчими вершинами.

Автор монографії доводить, що село Новоселиця, що на Тячівщині, виникло в пору інтенсивної волоської колонізації. Саме у XIV – XVII ст. залюднювалися необжиті та спустошені монголо-татарськими чи татаро-турецькими нападами простори південних схилів Карпат. Безумовно, волохи-колоністи лишень доповнили контингент автохтонного слов'янського населення Карпатського регіону.

У тексті дослідження подається мовою латинського оригіналу та у перекладі королівська грамота Лайоша I (Людовика) Анжуйського, де зафіксовано наступне: 15 вересня 1371 р. сини колишнього сільського воєводи з комітату Унг Станіслава отримали село над річкою Тересвою в комітаті Мараморш, за яким пізніше закріпилася назва Новоселиця.

Одночасно автор залучив як історичне джерело усну народну творчість. За народними переказами, першими поселенцями округи були соціальні розбійники – опришки. Вони ховались у важкодоступних місцинах, проживали в тимчасових хатинках-салахах. У народну пам'ять глибоко врзалися імена перших колоністів-осадників. Від них пішли родові лінії, що в Новоселиці не перевелися й досі.

Так само ретельно опрацьовані фонди радянського періоду й архів Закарпатського обкому Компартії України, що знаходяться на зберіганні в Державному архіві Закарпатської області. Зокрема, введені у науковий обіг документи колгоспу ім. В. Чапаєва за 1949 – 1951 рр., що діяв у с. Новоселиця.

Крім того, збереглася документація первинної організації Комуністичної партії Радянського Союзу колгоспу ім. 50-річчя Жовтня за 1946 – 1989 рр. У це колективне господарство певний час входили не тільки села Новоселиця і Тисолово, але й Широкий Луг, Пригодь і Фонтиняси.

Обидві збірки документів дають можливість детально реконструювати перебіг історичних процесів на мікрорівні. Як сільське поселення, Новоселиця утворилася шляхом об'єднання сімейно-родинних кутків (дворищ). Це має на Закарпатті глибокі історичні корені. Пережитки патронімії збереглися тут до початку XX ст. Вони відчутно вплинули на планування і забудову села.

У Новоселиці в усі часи домінували українці. Однак в другій половині XIX ст. їх частка коливалася (у пікових точках між 82% і 91%), а потім (у 1939 р.) поступово знизилася до 84,7%. Головним чином – за рахунок нарощування і зміцнення єврейської громади. Наявність представників інших націй було лише епізодичним, рідкісним явищем.

У непростій круговерті другої половини XX ст. вціліла метрична книга Новоселиці – безцінне історичне джерело з локальної історії, котре дуже скрупульозно й проаналізував професор Р.А. Офіцинський. Її першу частину склали за-

писи громадянського стану, що охоплюють динамічний період від 1920-х і до 1939 р. Греко-католицькі священники послуговувалися здебільшого угорською мовою, але в 1930-ті рр. писали й по-руськи (по-українськи).

Фактично книгу (зшиток із листів у клітинку формату стандартного й донині загального зошита) завершено в грудні 1939 р. Однак у сторінки, відведені наявним сім'ям, примітки про дати народження, одруження і смерті вносились епізодично аж до 1963 р.

Упродовж століття, котре безпосередньо й опосередковано віддзеркалене в метричних записках (друга половина XIX – перша половина XX ст.), характерне явище природного (біосоціального) відбору. Не тільки для цього села, але й для краю в цілому. Його індикаторами служать надвисока народжуваність і висока дитяча смерт-

ність. У середньому в сім'ї народжувалося до десяти дітей, а виживало до чотирьох. Репродуктивний період жінок зазвичай тривав від 17 до 45 років, а у чоловіків у верхній межі – до 60-ти.

Крім зазначених джерел, професор Р.А. Офіцинський залучив відомості музейного походження. У Новоселиці з квітня 1966 р. діє меморіальний музей найвідомішого уродженця села – чеського народного героя Івана Кубинця (6.07.1922 – 18.04.1945). Музей має 384 експонати – оригінальні фото і репродукції, офіційні документи та епістолярія, картини і скульптури, предмети побуту і т.п.

Вважаємо, рецензована нами історико-краєзнавча монографія професора Р.А. Офіцинського належить у своєму жанрі до числа найкращих видань, які побачили світ у Закарпатті за останні роки.

Олашин М.В. (Ужгород)

НОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКО-ФРАНЦУЗЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Іваненко О. Українсько-французькі зв'язки: наука, освіта, мистецтво (кінець XVIII - початок XX ст.). – Київ: Інститут історії України НАН України, 2009. – 320 с.

Рецензована праця є комплексним дослідженням українсько-французьких взаємовпливів у науці, освіті, літературі, образотворчому й театральному-музичному мистецтві протягом широкого історичного періоду кінця XVIII – початку XX ст. (на матеріалах українських губерній Російської імперії). Незважаючи на беззаперечну актуальність і популярність заявленої теми та неодноразове звернення істориків до вивчення її окремих сюжетів, узагальнююче й всебічне студіювання українсько-французьких культурних взаємин „довгого” XIX ст. здійснено в монографії О.А. Іваненко вперше. Її цінність визначається передусім введенням до наукового обігу фактологічних матеріалів, почерпнутих з невідомих раніше або маловивчених джерел, що відкривають можливість глибше осягнути специфіку українсько-французьких історичних зв'язків та їх роль у розвитку європейської культури.

Як показує здійснена авторкою характеристика історіографії проблеми, потужний імпульс її дослідженню надали студії учених української діаспори, зокрема І. Борщака й А. Жуковського. Разом з тим О.А. Іваненко наголосила на тому, що поза їхню увагу залишилися важливі сюжети, пов'язані з внеском французьких іммігрантів у розвиток культури України вказаного періоду. Окремий пласт радянської історіографії досліджуваної теми становлять праці, присвячені впливу ідей Великої французької революції кінця XVIII ст. на Російську імперію, а також – доробок літературознавців того періоду. Вдалим є здійснений у монографії огляд праць сучасних українських учених Д.С. Наливайка, Л.В. Таран,

М.М. Варварцева, А.М. Катренка та Я.А. Катренка, О.О. Кураєва, В.В. Адагурова та ін.

Визначальною рисою рецензованої монографії є залучення великого масиву джерел, значною мірою рукописних. О.А. Іваненко опрацювала матеріали 22 фондів архівів України й Російської Федерації (Центрального державного історичного архіву України у м. Києві, Державного архіву міста Києва, Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Державного архіву Російської Федерації (м. Москва), Архіву зовнішньої політики Російської імперії (м. Москва), Російського державного архіву літератури та мистецтва (м. Москва)); опубліковані законодавчі акти Російської імперії, міжнародно-правову документацію; звіти вітчизняних учених про закордонні відрядження та документи діловодства, вміщені на сторінках „Записок Императорского Харьковского университета”, „Университетских известий”, „Записок Императорского Новороссийского университета”; епістолярії та мемуари українських культурних діячів; матеріали газет „Киевлянин”, „Киевские губернские ведомости”, „Киевский театральный курьер”, „Жизнь и искусство”, „Заря”, „Одесский вестник”, „Одесский листок”, „Одесское обозрение театров”, „Театральная Одесса”, „Южный край”; твори української і французької літератур.

Здійснивши у першому розділі огляд найважливіших етапів українсько-французьких зв'язків від їхніх витоків і до кінця XVIII ст., авторка особливу увагу приділила аналізу образу